

S T U D I A I M A T E R I A Ł Y

JANUSZ KRZYSZTOF KOZŁOWSKI

ZAGADNIENIE ZWIĄZKÓW MIĘDZY PRZEMYSŁEM ORYNIACKIM
I SZELECKIM

(Przyczynek do dyskusji)

Problem stosunku dwóch podstawowych przemysłów górnopaleolitycznych, oryńskiego i szeleckiego, znajduje się w centrum uwagi badaczy zajmujących się tym okresem, od czasu zdefiniowania i wprowadzenia do literatury przedmiotu pojęcia przemysłu szeleckiego¹. W kwestii tej wypowiedziano rozbieżne opinie — począwszy od utożsamiania tych dwu przemysłów (P. P. Jefimienko²), poprzez umiarkowane poglądy F. Proška³, przyjmującego udział wpływów oryńskich w genezie przemysłu szeleckiego, aż do skrajnych wypowiedzi L. Vértesa, który zakładając współczesność obu przemysłów równocześnie neguje możliwość wzajemnych wpływów kulturowych⁴. Ten ostatni pogląd, rozwinięty przez Vértesa w artykule *Das Verhältnis des Aurignacien zum Szeletien...*, jest bezpośrednim powodem niniejszych uwag.

Punktem wyjściowym dla rozważań nad stosunkiem wspomnianych przemysłów musi być zdefiniowanie cech typologicznych i statystycznych. Podstawowym elementem rozróżnienia obu przemysłów są zabytki przewodnie, pośród których najważniejszymi są:

- | przemysł oryński | przemysł szelecki |
|--|---|
| 1. Kościane płoszcza oryńska I i II | 1. Liściowate płoszcza typu szeleckiego |
| 2. Drapacze oryńskie (pyskowate, łódkowate, na wiórowcach oryńskich, strugi i in.) | 2. Zgrzebła z retuszem powierzchniowym |
| 3. wiórowce oryńskie | 3. Drapacze typu szeleckiego |
| 4. zdławce | |

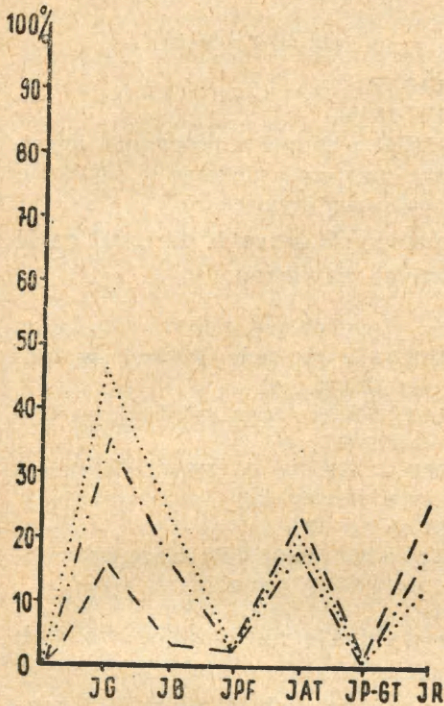
¹ F. Prošek, *Szeletien na Slavensku*, „Slovenska Archeologia”, t. 1: 1953, s. 133–191; L. Vértés, *Problemkreis des Szeletien*, „Slovenska Archeologia”, t. 4: 1956, s. 328–340.

² П. П. Ефименко, Исторический процесс в позднем палеолите Восточной Европы, „Советская Археология”, t. 26: 1956, s. 28–53.

³ Prošek, *op. cit.*, s. 150.

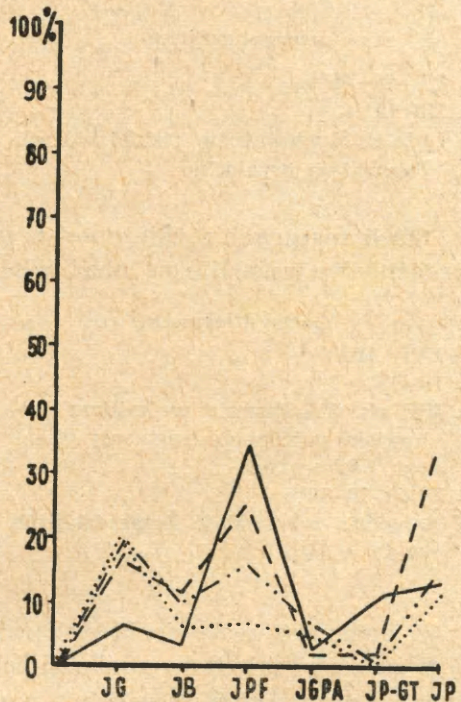
⁴ L. Vértés, *Das Verhältnis des Aurignacien zum Szeletien in der Istallosköer Höhle*, „Germania”, 39: 1961, s. 295–298.

Z punktu widzenia statystycznego stosunki ilościowe w obrębie zespołów narzędzi charakteryzują wskaźniki⁵ grup narzędzi, IG (wskaźnik drapaczy), IB (rylców), IR (zgrzebeł), oraz wskaźniki narzędzi przewod-



Ryc. 1. Główne wskaźniki statystyczne dla ważniejszych stanowisk orygniackich w Europie środkowej:

(IG — wskaźnik drapaczy; IB — rylców; IPf — płoszczy liściowatych; IAT — form orygniackich; IP-GT — ogólny form grawecko-perigordzkich; IR — zgrzebeł). Linie: kropkowana — Strankaskala pod Brnem; kropkowana i kreskowana — Kechnec I na Słowacji; kreskowana — Istalloskö II (poziom górny) na Węgrzech



Ryc. 2. Główne wskaźniki statystyczne dla stanowisk ważniejszych przemysłu szeleckiego w Europie środkowej

Objaśnienie wskaźników jak na ryc. 1 — wskaźnik IGPA odpowiada wskaźnikowi iAT. Linie: ciągła — Szeleta (warstwa górna); kropkowana — Ořečov (Morawy); kreskowana — Neslovice (Morawy), kreskowana i kropkowana — Dzierżysław I, pow. Głubczyce (Górny Śląsk)

nich (częściowo odpowiadające ogólnym wskaźnikom przemysłowym): IPf (wskaźnik płoszczy liściowatych), IAT (form orygniackich), IP-GT (form perigordzko-graweckich, obejmujący większą ilość typów narzędzi

⁵ Zasada obliczania wskaźników podobna jak u D. de Sonneville-Bordes (*Esquisse d'une évolution typologique du Paléolithique supérieur en Périgord*, „L'Anthropologie”, t. 58: 1954, s. 198-201).

niż wskaźnik form tylcowych). Wykresy na ryc. 1, 2 zawierają zestawienie wskaźników dla najbardziej reprezentatywnych stanowisk obu przemysłów. Rozbieżności w charakterystyce statystycznej widoczne są w najbardziej podstawowych grupach narzędzi:

przemysł oryński	przemysł szelecki
1. IG > 20–30 %	1. IG > IB
2. IB > 15 %	2. IB < 15 %
3. Duża ilość wiórowców, pośród których przeważają oryńskie	3. Udział wiórowców przeważnie mniejszy, przy czym nieliczne są załuskane sposobem oryńskim.

Obok znacznych rozbieżności w podstawowych grupach narzędzi część wskaźników wskazuje na możliwość pewnych nawiązań:

przemysł oryński	przemysł szelecki
1. IAT > 15 %	1. IAT > 5% (w fazie starszej, w której IP-GT = 0)
2. IP-GT = 0	2. IAT > 5% (w fazie młodszej, w której IP-GT > 0)
3. IPF ok. 3% (prawie w każdym stanowisku pojedyncze fragmenty płoszczy liściowatych)	3. IPF — od 6% do 50% (zależnie od typu stanowiska)
4. IR ok. 10–15%	4. IR ok. 10–35%
5. Narzędzia zębate dość liczne (głównie w fazie II)	5. Narzędzia zębate dość liczne (szczególnie w fazie starszej).

Z podanego zestawienia wskaźników wynikają następujące wnioski: a) w zakresie zabytków przewodnich podkreślić należy stały udział elementów oryńskich, szczególnie wyraźny w starszych stanowiskach szeleckich (IAT > 5%). W stanowiskach oryńskich występuje także stały, lecz niezbyt liczny udział płoszczy liściowatych. Nie można pominąć faktu, że są to często wytwory z surowców obcych (np. liściowate płoszcza z chalcedonu w Barca I)⁶; b) w zakresie innych form nader istotnym zagadnieniem jest występowanie form przeżytkowych, mustierskich: zgrzebeł, ostrzaków i narzędzi zębatych. Szczególnie w starszej fazie przemysłu szeleckiego wymienione formy występują licznie, przy czym często narzędzia te wykonywane są na półsurowcu uzyskiwanym sposobami charakterystycznymi dla przemysłów mustierskich. Nader istotny jest też element retuszu powierzchniowego towarzyszący formom „musteroidalnym”.

Występowanie podobnych, „musteroidalnych” form i technik w przemyśle oryńskim można próbować objaśnić interindustrialnymi kontak-

⁶ Badania F. Proška (*Paleolitické sídelní objekty na nálezšti Barca I*, „Archeologické rozhledy”, t. 7: 1955, s. 721–729).

tami zachodzącymi pomiędzy oboma przemysłami. Przejęcie wspomnianych elementów przez środowisko orygniackie dokonało się w wyniku kontaktów z przemysłem szeleckim. Hipoteza ta wydaje się bardziej prawdopodobna niż sugerowane przez L. Vértesa zetknięcie się grup ludności orygniackiej z bliżej nie określonymi grupami ludności górnopaleolitycznej, wywodzącej się z miejscowego przemysłu mustierskiego („einer aus dem lokalen Moustérien in Mittel- und Südeuropa entstandenen und ebenfalls nicht bifazialen jungpaläolithischen Kultur...”)⁷. Z podanego zestawienia wynika także interesujący wniosek, że zapożyczenia interindustrialne w zakresie podstawowych zabytków przewodnich — broni łowieckiej — mają charakter bardziej ograniczony niż zapożyczenia w zakresie innych narzędzi, służących np. do obróbki drewna i skór.

Referowane zagadnienie należy jeszcze szczegółowo rozpatrzeć z punktu widzenia ewolucji przemysłu orygniackiego. Klasyczna stratygrafia orygniaku I i II, potwierdzona dla Europy środkowej w grocie Istalloskö, została wykorzystana przez L. Vértesa dla zbudowania oryginalnej hipotezy o różnym „charakterze etnicznym” przedstawicieli obu faz przemysłu orygniackiego⁸. Hipotezę swą Vértés uzasadnia nader istotnymi różnicami zachodzącymi pomiędzy orygniakiem I i II, które można sprawdzić do następującego zestawienia:

przemysł orygniacki I

1. Brak skrobaczy wysokich
2. Brak narzędzi typu szydeł-dłut z kości i rogu
3. Słabe retusze na narzędziach
4. Brak elementów mustierskich
5. Pochodzenie południowo-wschodnie (z Azji Przedniej)
6. Indywidualny sposób polowań przy użyciu łuku

przemysł orygniacki II

1. Liczne skrobacze wysokie
2. Liczne kościane szydła-dłuta
3. Narzędzia dobrze retuszowane
4. Liczny udział elementów mustierskich
5. Pochodzenie autochtoniczne (z lokalnego przemysłu mustierskiego wschodnioalpejskiego)
6. Polowania zbiorowe z użyciem samolówek

Pierwsze zagadnienie dotyczy rzekomego braku skrobaczy wysokich (w tym drapaczy łódkowatych) w orygniaku I i ich narastania w miarę ewolucji tego przemysłu. W rzeczywistości jednak, poza grotą Istalloskö, inne stanowiska wykazują zmniejszanie się udziału drapaczy łódkowatych w fazie II:

⁷ Vértés, *op. cit.*, s. 297.

⁸ L. Vértés, *Poläolithische Kulturen des Würm I-II Interstadiales in Ungarn*, „Acta Arch. Acad. Sc. Hung.”, t. 5: 1955, s. 261–277; tenże, *Über einige Fragen des mitteleuropäischen Aurignacien*, „Acta Arch. Acad. Sc. Hung.”, t. 5: 1955, s. 271–290.

wczesnej fazie górnego paleolitu. Szereg danych przemawia także przeciwko występowaniu indywidualnego łowiectwa w tym okresie, nie tylko z uwagi na stopień rozwoju sił wytwórczych rodowego społeczeństwa górnopaleolitycznego, lecz także ze względu na charakter organizacji społecznej, odpowiadający ówczesnemu poziomowi rozwoju sił wytwórczych. Główny argument, którym posługuje się L. Vértes¹³, dotyczący proporcji pomiędzy bronią a narzędziami produkcji w dwu fazach oryniaku, nie wydaje się słuszny. Przeciwno niemu przemawiają następujące dane:

1. Zestawienia liczbowe, porównawcze, dotyczące części inwentarzy stanowisk paleolitycznych, wykonanych z różnych surowców (krzemień, kość) nie mogą być miarodajne. Możliwość zachowania zabytków z surowców organicznych uzależniona jest od różnorodnych czynników do tego stopnia, że w obrębie tej samej warstwy kulturowej mogą zaistnieć rozmaite warunki konserwacji zabytków.

2. Dolna warstwa jaskini Istalloskö posiada specjalny charakter krótkotrwałego schroniska łowieckiego i tym samym różni się od warstwy górnej. Podkreślał ten fakt ostatnio także L. Banesz¹⁴.

W końcu należy dodać, że L. Vértes nie precyzuje, z jakich wiórowych kultur górnopaleolitycznych (o lokalnej, mustierskiej proveniencji) miałyby wykształcić się „kultura oryniacka II”¹⁵.

Jeśli odrzucimy hipotezę o odrębnej genezie dwu faz oryniaku, wówczas zagadnienie stosunków interindustrialnych oryniacko-szeleckich można rozpatrywać na płaszczyźnie dwu przemysłów rozwijających się paralelnie, w obrębie dużych obszarów przejawiających podobną, jednolitą dynamikę ewolucyjną. Jednym z czynników kształtujących ewolucję tych przemysłów są ich wzajemne relacje interindustrialne. W fazie I kierunek wpływów następował głównie od oryniaku do przemysłu szeleckiego. Można całkowicie zgodzić się ze sformułowaniem F. Proška, iż przemysł szelecki wyodrębnił się ze środowiska mustierskiego przy udziale wpływów oryniackich.

W fazie II oryniaku następuje przewaga relacji w kierunku odwrotnym — od przemysłu szeleckiego do oryniaku. Wynikiem tych wpływów jest lokalny wzrost udziału elementów mustierskich („tradycja mustierska”) w II fazie oryniaku, który w związku z tym przybiera specyficzny, „olszewski” charakter. Różnice te nie upoważniają jednak do wydzielenia „olszewieniu” jako odrębnego przemysłu.

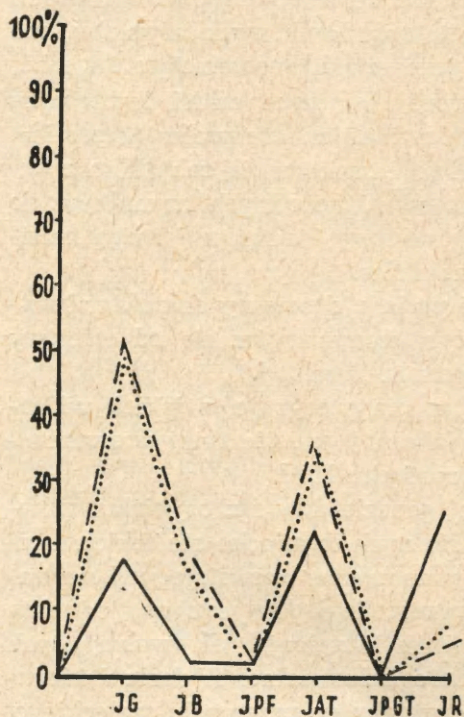
Przy rozpatrywaniu „musteryzacji” II fazy oryniaku w Europie środkowej nie można pominąć kwestii bazy surowcowej. Stanowiska „ol-

¹³ Vértes, *Über einige Fragen...*, s. 287.

¹⁴ L. Banesz, *Paleolitické stanice pri Kechneci*, „Slovenska Archeologia”, t. 7: 1959, s. 228.

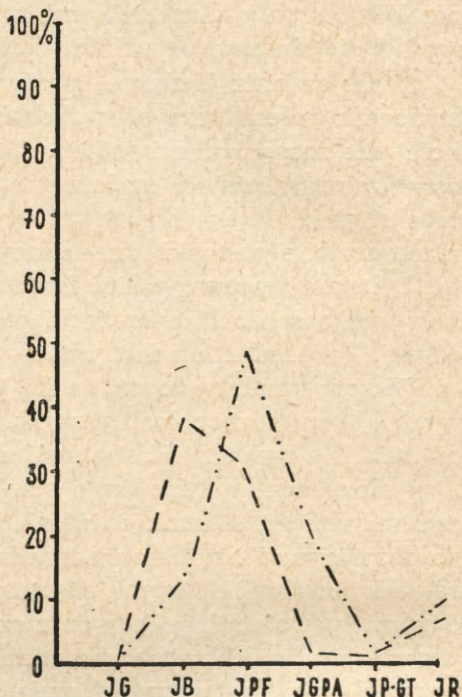
¹⁵ Vértes, *Über einige Fragen...*

szewskie" występują głównie w okolicach, gdzie brak jest krzemieni, a występują inne, trudniejsze w obróbce surowce kamienne (Jugosławia, Węgry, Słowacja). Surowce te mogły powodować odżywianie pewnych technik odłupkowych (m. in. mustierskich rdzeni krążkowatych) w miejsce technik wiórowych.



Ryc. 3. Ważniejsze wskaźniki statystyczne dla dwu warstw stanowiska Vogelherd (NRF)

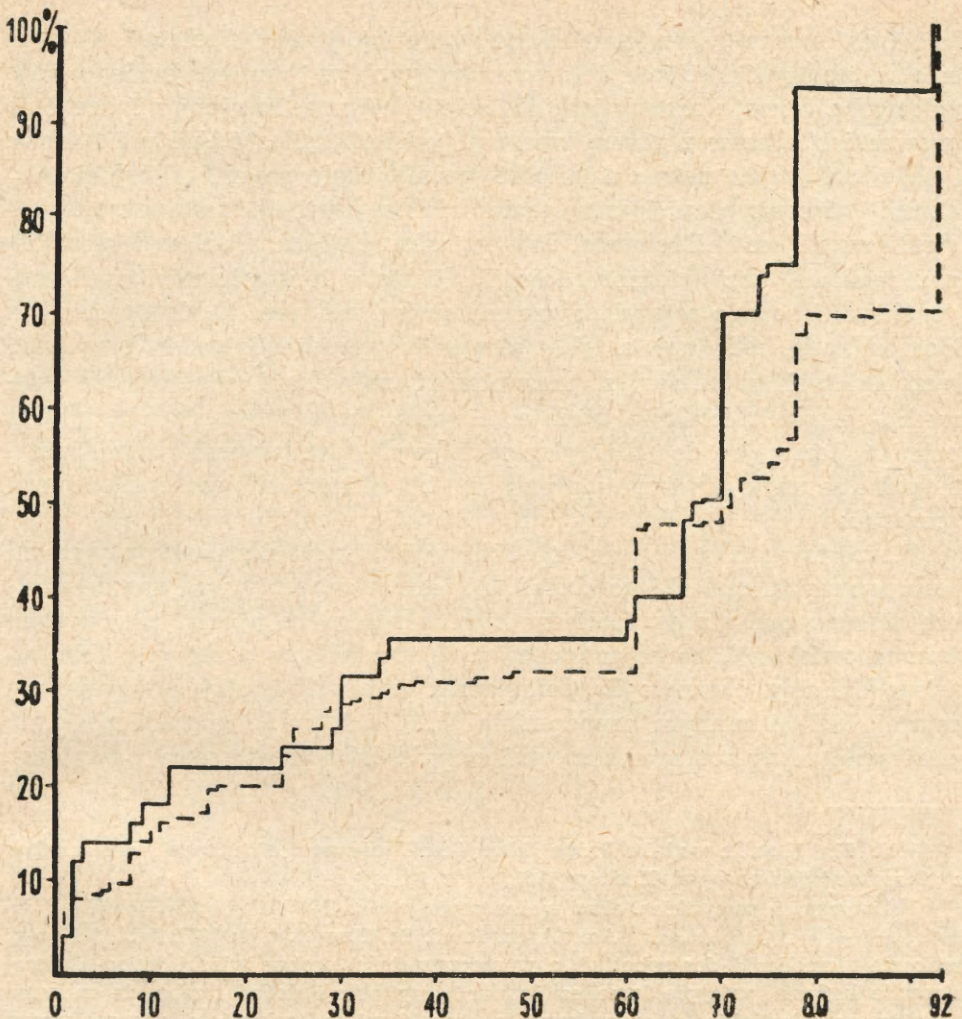
Objaśnienie skrótów jak na ryc. 1. Linie: kropkowana — warstwa oryniacka I; kreskowana — warstwa oryniacka II (dla porównania linią ciągłą warstwa górna stanowiska w grocie Istalloskö)



Ryc. 4. Główne wskaźniki statystyczne dla przemysłu telmańskiego

Objaśnienie wskaźników jak na ryc. 2. Linie: przerywana — Kostienki-Telmańska (warstwa górna); kreskowana i kropkowana — Jerzmanowice, Jaskinia Nietoperzowa (warstwa 6)

Pozostaje jeszcze do omówienia pewien aspekt relatywnej chronologii przemysłu szeleckiego, ważny dla referowanego zagadnienia. L. Vértes w swej ostatniej pracy wypowiada się jeszcze raz za współczesnością oryniaku II z późnym przemysłem szeleckim, reprezentowanym przez górną warstwę jaskini Szeleta. Tym samym okres rozwoju przemysłu szeleckiego zostaje ograniczony do chronologicznych ram interstadiu göttweigskiego. Jednym z podstawowych argumentów, które przytacza L. Vértes, jest obecność górnoszeleckiego płaszczka liściowatego w górnej



Ryc. 5. Diagram kumulacyjny dla inwentarzy stanowisk szeleckich:

Linie: przerywana — Ořechow (Morawy); ciągła — Dzierżysław I — (Górny Śląsk) — (wg listy typów D. de Sonneville-Bordes)

warstwie grotu Istalloskö. Przypomnieć jednak trzeba, że nie jest możliwe opracowanie jednolitej, konsekwentnej ewolucji typologicznej płaszczy szeleckich. Ponieważ elementy typologiczne bardziej prymitywne występują na stanowiskach chronologicznie późnych i na odwrót, elementy bardziej rozwinięte pojawiają się w inwentarzach starszych, decydujące znaczenie dla chronologii relatywnej stanowisk szeleckich ma kryterium ilościowe i kryterium kontekstu przemysłowego. W związku z tym pojedynczy okaz płaszcz liściowatego nie może być dostatecznym wskaźnikiem chronologicznym. Osobnych uwag krytycznych wymaga

także datowanie geologiczne górnej warstwy jaskini Szeleta¹⁶. W tym miejscu podkreślę jedynie, że charakter wyrobów typu graweckiego (noże tylcowe) z górnej warstwy jaskini Szeleta jest zupełnie inny niż rzekomo graweckich okazów z górnej warstwy jaskini Istalloskö. Wiórki tylcowe i châtelperronńskie noże z Istalloskö, publikowane przez L. Vértesa jako dowód „pierwszych wpływów graweckich ze wschodu”, są w rzeczywistości zwykłymi wiórowcami lub lamelles Dufour. Ponieważ problem przemysłowej przynależności lamelles Dufour i zagadnienie tzw. perigordienu II zostało ostatnio obszernie omówione przez D. de Sonneville-Bordes¹⁷, nie będę powtarzał argumentów przemawiających przeciwko łączeniu tych wyrobów z przewodnimi zabytkami przemysłów grawecko-perigordzkich. Nie wydaje się więc słuszne twierdzenie, jakoby orygiak docierając do Atlantyku jako czysta „kultura wiórowa” przejmował „co najwyżej inne wpływy kultur wiórowych, jak wschodniego grawettienu”¹⁸.

Korzystając z podanego zdefiniowania typologiczno-statystycznych cech przemysłu szeleckiego chciałbym jeszcze zwrócić uwagę na zasadnicze różnice zachodzące pomiędzy tym przemysłem a tzw. przemysłem jerzmanowickim¹⁹, będącym częściowym synonimem przemysłu telmańskiego²⁰. Ramy chronologii geologicznej tego przemysłu, sprecyzowane ostatnio dzięki cennym oznaczeniom W. Chmielewskiego, wykazują, iż jest współczesny z przemysłem szeleckim²¹. Jako podstawowe cechy cha-

¹⁶ J. K. Kozłowski, *Próba klasyfikacji górnopaleolitycznych przemysłów z płaszczami liściowatymi*, Kraków 1961, s. 83, 84.

¹⁷ Dotyczy to wszystkich okazów ilustrowanych u L. Vértesa, Новые раскопки в пещере на Исталлошко, „Acta Arch. Acad. Sc. Hung.,” t. 1: 1951, tabl. VII 4–6, rzekome „lamelles à dos rabattu”, a w rzeczywistości drobne wiórki jedno- i dwustronnie łuskane, w typie lamelles Dufour (przy okazji dodać trzeba, że rzekome „ostrija na płastinkie z czerenkom” są zwykłymi odłupkami o nieregularnym przebiegu krawędzi bocznych bez najmniejszego śladu formowania trzonek), por. także L. Vértés, *Neuere Ausgrabungen und paläolithische Funde in der Höhle von Istalloskö*, „Acta Arch. Sc. Hung.,” t. 5: 1955, tabl. XLVI 4 (rzekome „Mikrolithklinge mit abgestumftem Rücken”, a w rzeczywistości typowy wiórek drobno łuskany, w typie lamelle Dufour; tabl. XLVI — „Bruchstück von einer Klingenspitze mit Chatelperron-Charakter” — fragment zwykłego wiórowca, u którego dobrze widać powierzchniowy charakter załuskań przykrawędnych; tabl. XLV 5 — rzekomy „Messer mit abgestumftem Rücken” — zwykły zatępiec wiórowy; tabl. XLVIII 4, 6 — rzekomy „Klingen mit Chatelperron-Charakter” — zwykły wiórowiec o asymetrycznym przebiegu krawędzi bocznych).

¹⁸ D. de Sonneville-Bordes, *La question du Périgordien II*, „Bull de la SPG”, t. 46: 1955, s. 187–203.

¹⁹ W. Chmielewski, *Civilisation de Jerzmanowice*, Warszawa—Wrocław 1961.

²⁰ Kozłowski, *op. cit.*, s. 107–110.

²¹ Chmielewski, *op. cit.*, s. 54–69.

rakterystyczne przemysłu telmańskiego można wymienić: 1. Obecność licznych płoszczy typu telmańskiego; 2. Zupełny brak drapaczy (IG = 0); 3. Dość liczne rylce (IB przeważnie większy znacznie niż w przemyśle szeleckim); 4. Pewien udział form przeżytkowych, głównie w postaci ostrzaków; 5. Rzadkie wiórowce oryniackie.

Główne wskaźniki statystyczne charakteryzujące omawiany przemysł przedstawia ryc. 4. Biorąc pod uwagę zarówno zabytki przewodnie, jak i udział poszczególnych grup narzędzi należy podtrzymać poprzednio wyrażony pogląd o przynależności materiałów ze stanowiska Dzierżysław I, pow. Głubczyce, do przemysłu szeleckiego²². Liściowata płoszcza oraz inne narzędzia pochodzące z tego stanowiska wykazują ścisłe nawiązania do morawskich stanowisk szeleckich. Na ryc. 5 przedstawiono zestawienie diagramów statystycznych (kumulacyjnych) dla stanowisk Ořečov na Morawach i Dzierżysław I, które wykazują dużą zbieżność. Fakty te przemawiają przeciwko możliwości zaliczenia stanowiska Dzierżysław I do przemysłu jержmanowickiego (telmańskiego), a nawet zaliczenie go do stanowisk pośrednich, w sensie ewolucyjnym lub terytorialnym, pomiędzy „Altmühlienem” a przemysłem jержmanowickim.

JANUSZ KRZYSZTOF KOZŁOWSKI

LE PROBLÈME DES RELATIONS ENTRE L'AURIGNACIEN ET LE SZÉLÉTIEN (contribution à la Discussion)

Le problème du rapport entre les deux industries fondamentales du paléolithique supérieur — aurignacienne et szélétienne se trouve au centre de l'attention des spécialistes de cette période, depuis la définition de l'industrie szélétienne. Les opinions émises à ce sujet sont très divergentes: elles vont de l'identification des deux industries (P. P. Efimienko), en passant par les opinions modérées de F. Prošek qui admet la participation de l'influence aurignacienne dans la genèse de l'industrie szélétienne, jusqu'aux opinions extrêmes de L. Vertes qui tout en admettant la contemporanéité des deux industries nie la possibilité de leurs contacts réciproques et de l'influence mutuelle de leur culture. Ce dernier point de vue, développé par L. Vertes dans l'article intitulé *Das Verhältnis des Aurignacien zum Szeletien* („Germania”, t. 39: 1961, p. 295—298) est la cause directe des remarques qui suivent.

Du point de vue de la chronologie géologique, la contemporanéité du Szélétien et de l'Aurignacien ne fait aujourd'hui aucun doute. Par contre, la question controversée est constituée par le caractère des relations entre ces deux industries dont la présence sur les mêmes régions de l'Europe centrale a dû conduire à des contacts réciproques.

²² J. K. Kozłowski, *Bemerkungen über den Stand der Paläolithforschung in Polen*, „Archaeologia Austriaca”, t. 30: 1961, s. 126, 172; tenże, *Le gisement du Paléolithique supérieur à Dzierżysław, arrond. Głubczyce, en Haute-Silésie*, „Archaeologia Polona”, t. 4: 1962, s. 46 nn.

Ces industries sont distinguées suffisamment par leurs fossiles directeurs que constituent les pointes de lances aurignaciennes en os et les pointes foliacées en pierre utilisées par les peuplades d'industrie szélétienne. Les fig. 1 et 2 représentent les indices statistiques principaux caractérisant les inventaires des deux industries.

Les emprunts interindustriels en ce qui concerne les fossiles directeurs (armes de chasse) sont limités à environ 3% du nombre total d'outils découverts dans chacun des gisements. Il convient de souligner que ces emprunts dans leur majeure partie ne comprennent pas la production locale, mais qu'ils ont plutôt le caractère d'objets importés. Mais les emprunts dans le domaine d'outils tels que racloirs, grattoirs, lames retouchées, les outils denticulés et d'autres servant à travailler le bois, le cuir etc., ces emprunts ont un caractère différent. Dans ce groupe d'outils, l'influence des formes et des techniques aurignaciennes sur l'industrie szélétienne est visible à partir d'une phase assez précoce de cette industrie (présence d'outils de type aurignacien dans les gisements de la phase ancienne du Szélétien plus récents en quantité dépassant 5%). Les influences inverses n'apparaissent que plus tard, dans la seconde phase de l'Aurignacien. La présence de racloirs, d'outils denticulés (en quantité dépassant 10%) donne à l'industrie aurignacienne II un certain accent de «tradition moustérienne». Ce fait a été observé dans le gisement de la grotte Istalloskö en Hongrie par L. Vértés qui l'a interprété comme preuve de la genèse indépendante et du caractère ethnique différent de la population de la seconde phase de l'industrie aurignacienne. Toutefois, un certain nombre de données présentées de façon précise dans ces remarques témoignent contre une telle interprétation. Ces données permettent d'exprimer l'avis que la «tradition moustérienne» apparaissant dans les inventaires de l'Aurignacien II en Europe centro-orientale constitue le résultat de contacts avec le milieu szélétien.

Une place à part a été consacrée au problème de la distinction de l'industrie szélétienne, de l'industrie appelée «industrie de Jerzmanowice», distinction faite par W. Chmielewski. Cette industrie constitue un synonyme partiel de l'industrie telmanienne (de Kostienki-Telmanskaïa) définie par l'auteur. On a présenté les différences fondamentales, typologiques comme statistiques (fig. 4) entre les inventaires lithiques de l'industrie telmanienne (= de Jerzmanowice) et szélétienne. Ces différences témoignent contre la considération du gisement Dzierżysław I, distr. de Głubczyce, comme appartenant à l'industrie telmanienne (= de Jerzmanowice), elles confirment par contre le lien étroit de l'inventaire de ce gisement avec l'industrie szélétienne (fig. 3), surtout avec son faciès moravien.

Traduit par Michał Michalak